

שיעור שמונה עשר

נאמנות נשים

רנב"י מנסה לפשוט את הספק מברייתא (ד סע"א-ע"ב):

אמר להו רב נחמן בר יצחק, תניתוה: הכל נאמנים על ביעור חמץ, אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים. מאי טעמא מהימני – לאו משום דחזקתו בדוק? ... קא משמע לן: כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה – הימנוהו רבנן בדרבנן.

ופירש"י:

מאי טעמא נאמנין – הא לאו בני אסהודי נינהו, לאו משום דבלאו אמירה דידיהו נמי מחזקינן ליה בדוק, דודאי לא עבר זה על דברי חכמים, ואפילו הוא עם הארץ לשאר דברים – חבר הוא לענין בדיקה, דהכל זריזין.

ותמה הפנ"י, מדוע לאו בני אסהודי נינהו, הרי איתא בכתובות עב ע"ב, שאשה נאנת בענייני נדה מגזיה"כ "וספרה לה" – לעצמה, ודייקו התוס' ריש גיטין (ב ע"ב) דה"ה לכל עניני איסורין, דמעשים שבכל יום שנאמנת על שחיטה וניקור גיד וחלב.

וכתב הפנ"י, דלולי דברי רש"י י"ל ששאלת הגמ' "מ"ט מהימני" קאי רק על קטנים¹. ואכן כך כתבו רוב הראשונים (רבינו דוד, ס' המכתם בשם ס' ההשלמה ועוד), ש"הימנוהו רבנן בדרבנן" קאי אקטנים ולא על נשים, כי נשים נאמנות מדאו' (ולגבי עבדים יש מח' אי דמו לנשים או לעבדים).

אך פשט דברי רש"י, שהשאלה "מ"ט מהימני" מוסבת על כולם, יותר משמע מתוך לשון הגמ'.

בס' דברי אמת (בחלק השו"ת, ס"א) לרבי יצחק בכר דוד (רב בקושטא לפני כמאתיים וחמישים שנה), דן בנושא, והביא בשם רבי אליהו אלפנדרי (מרבני קושטא המוקדמים יותר; מח"ס סדר אליהו רבא ואליהו זוטא) שכתב לבאר את העניין. יש דעות בראשונים, מובאים בחי' הריטב"א והרשב"א בשם "יש מדקדקים", שאין לאשה נאמנות באיסורין, ומדייקים זאת מסוגיין, שהגמ' אומרת "מ"ט מהימני", דבדאו' אינה בת עדות כלל, בין לשבועה בין לאיסורין, ורק בדרבנן האמינו לה. ומהגמ' בכתובות גבי נדה לא

¹ וסיים: "ואף בזה עדיין צריך לי עיון, היכא שהקטן הוא בן-דעת, מנ"ל דלא מהימן בדלא איתחזק איסורא, כיון דאשה מהימנא".

קשה, דהתם לא אפשר בלאו הכי, דהבעל אינו יכול לדעת בדרך אחרת, ולכן יש שם גזיה"כ מיוחדת שנאמנת, אך בשאר דברים לא תהיה נאמנת. ודלא כמ"ש התוס' שמעשים שבכל יום וכו' (אמנם יש להעיר, שכאשר הדבר בידה – נאמנת גם לשיטה זו, כדלהלן).

שיטה זו תמוהה מאוד, דלפ"ז אינה נאמנת בענייני אוכל וכו'. ואכן הריטב"א והרשב"א ועוד חולקים על שיטה זו ודוחים אותה מכל וכל.

אך עכ"פ לא נוכל להתעלם מזה שיש שיטה כזו בראשונים. ומציע ר"א אלפנדרי, שרש"י סובר כאותה שיטה, וס"ל שנשים אינן נאמנות באיסורין, רק בנדה איכא גזיה"כ מיוחדת משום דלא אפשר בעניין אחר, ולא ילפינן מינה להיכא דאפשר.

איברא, שהרב סדר אליהו התקשה מדברי הגמ' ורש"י בכמה מקומות. דעת רבי נחמיה ביבמות (פח ע"ב): "כל מקום שהאמינה תורה עד אחד – הלך אחר רוב דעות". וכך נפסק להלכה. ופירש"י: "כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, אין דין עדות בדבר, מדעד אחד נאמן בה הלכך פסולים נאמנים ככשרין והלך אחר הרוב", ומבואר להדיא, שבמקום שהתורה האמינה לעד אחד, כמו איסורין – הפסולים נאמנים, וה"ה לאשה. וכן שם בדרך קיז ע"ב איתא כנ"ל, וכתב רש"י: "אין שם תורת עדות כי היכי דחד חשיב פסולי עדות נמי חשיבי הלכך הלך אחר רוב דעות ואין עליך לבדוק אם כשרים אם פסולים". וא"כ איך אפשר לומר שרש"י סובר כהיש מדקדקים הנ"ל. וכן הובא בגמ' סוטה (מז ע"ב), ועוד.

ומיישב הסדר אליהו, שבכל המקומות הללו מדובר על מקרה יוצא מן הכלל – בסוטה מיירי בדבר שבערווה, וכן באחד המקומות מיירי בעגלה ערופה. ולכן התורה ממילא כבר הוציאה מקרים אלו משאר העדויות, ולכן גם עדות של אשה כשרה שם לדעת רש"י, אך באיסורין בעלמא, שאין דבר יוצא דופן – מהיכי תיתי דבהא נמי אשה תהיה נאמנת. וא"כ מבוארת דעת רש"י, דבעלמא נשים אינן נאמנות באיסורין מדאו', ורק מדרבנן מהימני.

אלא, שביאור זה בדעת רש"י דחוק קצת, שיוצא שדעתו כדעה יחידאה הנ"ל, שהרי רוב בניין ורוב מניין של הראשונים ס"ל כתוס', שנשים נאמנות מן התורה בדיני איסורים.

ולולי דברי הרב חסד אליהו, י"ל שרש"י אכן סובר שנשים נאמנות, אך כאן ס"ל שאינן נאמנות מן התורה, משום דהוי נגד חזקת איסור. וכ"כ מהרש"ל ריש גיטין שם, על דברי הגמ' "אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערווה ואין דבר

שבערה פחות משנים! וכן ביבמות (פח ע"א): "מי דמי? התם לא איתחזק איסורא, הכא איתחזק איסורא דאשת איש, ואין דבר שבערה פחות משנים" – שיש כאן שתי קושיות: א. איתחזק איסורא. ב. הוי דבר שבערה.

אלא, שהתוס' בסוגיין (ד"ה הימנוהו) כתבו, דכל דבר שהוא בידם מהימנין להו לנשים ועבדים ואפילו מדאורייתא, דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור (וע"ז תירצו דנשים עצילות ובודקות כל שהוא כל שהוא, וכדאי' בירושלמי פ"א ה"א). וא"כ מיירי במקרה של בידו, ומדוע הגמ' מקשה מ"ט מהימני.

ואפשר, שבשלב שהגמ' מקשה מ"ט מהימני, היא יודעת שנשים עצילות הן וכו'² כמ"ש התוס', וא"כ יש כאן סברא מקומית מדוע לא יהיו נאמנות. אך זה דוחק.

וכדי לבאר את שיטת רש"י, יש להבין את סברת "בידו", מדוע נאמן כאשר בידו, אע"פ דאיתחזק איסורא (קידושין סב ע"א, גיטין נד, רא"ש פ"ה דגיטין סי' יג אות יא).

כתבו הראשונים ש"בידו" לאו דווקא שבידו לעשות ממש, שהרי באשה כתבו התוס' שנאמנת על השחיטה משום שבידה ללמוד הלכות שחיטה, אע"פ שעתה אינה יודעת לשחוט.

והסיקו האחרונים מדברי הרא"ש (שם) שהנאמנות היא מדין בעלות, שאדם נאמן באיסורין על ממונו. ונראה שזה מסברא, שלא ייתכן שהתורה תאסור על אדם לאכול אצל חברו.

והחידוש הוא, שכל מה שהיה בידו של האדם לתקנו, הוא נחשב בזה כבעליו, ולכן נאמן. ואע"פ שאין בידו עתה לתקן, כיוון שהיה בידו בעבר – נאמן כבעלים.

הט"ז (יו"ד סי' קכז סק"ו) כותב, שאף בשר שהוחזק באיסור, ובא אדם ומעיד שנוקר כראוי – יכול בעל הבשר להקנות לעד את הבשר, וממילא יהיה נאמן כדין בעלים. ובמקרה זה אינו יכול לעשות כלום בבשר (כגון שהוא טחון) ובכל זאת נאמן (ולקמן יבוארו דברי הט"ז).

וא"כ, שוב קשה, מדוע הכא אינה נאמנת לדעת רש"י, הרי בידה לבדוק.

אומר הגר"ש רוזובסקי, שכאשר הגמ' אומרת "הכל נאמנין על ביעור חמץ", איירי באופן שלא הייתה לה שום אפשרות לבדוק, כגון שלא הייתה לאשה גישה לבית זה, וא"כ היא רק מעידה על מישהו אחר שבדק, וע"ז מקשה הגמ' מ"ט מהימני, דהא

² פירוש הביטוי "נשים עצילות" נראה לבאר כך: היות והנשים מנקות את הבית הדק היטב כידוע, על כן מתעצלות בבדיקה, הואיל וסמוכות ובטוחות הן שלא יראה ולא ימצא חמץ.

איתחזק איסורא ואין בידה לברוק. ומתרצת למסקנא דהימנוה רבנן בדרבנן. ומיושבת שיטת רש"י, דבעלמא ודאי שנאמנת באיסורין, אפילו היכא דאיתחזק איסורא אם בידה לתקנו, אך כאן אינו בידה.

שיטת התוס'

התוס' (ד"ה הימנוהו) מקשים :

אף על גב דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפילו מדאורייתא דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור ובפ' המדיר (כתובות עב ע"א) גבי מאכילתו שאינו מעושר משמע שסומך עליה לענין חלה ומעשר.

ומבארים :

מכל מקום גבי בדיקת חמץ אף על גב דבידם מ"מ אי הוי מדאורייתא לא מהימנינן להו משום דאיכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול כדמוכח בירושלמי (פ"א ה"א) שמפרש מפני שנשים עצלניות הן...

ניסוח הקושיא של תוס' אינו דומה לניסוח השאלה ע"י יתר הראשונים (רבינו דוד ועוד). הם הקשו: מדוע אשה אינה נאמנת מן התורה, הרי קי"ל שעד אחד נאמן באיסורין, וע"ז תירצו, שנשים עצלניות הן. אך התוס' הקשו: מדוע אינה נאמנת, הרי הוי "בידה"? ותירצו כנ"ל.

הגר"א בביאוריו לשו"ע (יו"ד סי' קצו סקל"ב), מסכם את נאמנותם של נשים וקטנים, וכותב שבמקום שבידה לתקן, וכן התיקון אינו דורש טרחה יתרה ודקדוק גדול – נאמנת. אך במקום שאינו בידה, אע"פ שלא איתחזק איסורא – אינה נאמנת. כך משמע מדברי הגר"א בדעת התוס', שלא חילק בין איתחזק ללא איתחזק.

אמנם מדברי הש"ך שם (סקכ"ט) לא משמע כן. ז"ל: "ואשה נאמנת בדבר איסור לומר תיקנתיו – אפילו איסור דאורייתא לומר תקנתיו והיינו היכא דבידה לתקנו או שהוא שלה דאל"כ לא עדיפא מעד אחד דאינו נאמן הואיל ואיתחזק איסורא וכמו שנתבאר וכן הוא בר"ן שם ובתוס' פ"ק דפסחים (ד ע"ב) וכו'" – ונראה שהוא הבין בתוס', דמיירי בדאיתחזק איסורא, ולכן אינה נאמנת כאשר לא הוי בידה בנקל (וכמו כל עד אחד, שנאמן באיסורין רק היכא דלא איתחזק אם אינו בידו). אך באמת אם לא איתחזק איסורא – נאמנת אע"פ שאינו בידה.

ונ"מ בהבנות האחרונים היכא דלא איתחזק איסורא ואין בידה לתקנו – לגר"א אינה

נאמנת, לש"ך נאמנת.

ומלשון התוס' יותר משמע כהגר"א, כי לא הזכירו כלל את עניין חזקת איסור. ונראה שהתוס' הבינו שכל הנאמנות של אשה באיסורין היא רק אם בידה לתקנו בלא טרחה יתרה.

במשנה בעירובין (נח ע"ב) שנינו: "אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת", ומבואר בגמ' (נט ע"א) דהטעם הוא משום דתחומין דרבנן. ודייקו התוס' (שם, ד"ה ותחומין דרבנן):

משמע, אי הוה דאורייתא לא מהימני, ואף על גב דמעשה בכל יום שמאמינין לנשים בשחיטה וניקור ולתרום חלה היינו משום דהוי בידה קודם שנעשית השחיטה הוי בידה לשחוט אבל תחומין לא הוי כלל בידה...

והקשה בס' דברי אמת הנ"ל, מדוע תוס' כותבים שאילו היה דאו' לא הייתה נאמנת משום שאינו בידה, הרי סו"ס לא איתחזק איסורא, ובגלל סיבה זו יש להאמין לה! ?

וכן קשה כעין זה ע"ד התוס' כתובות כח ע"א, שבגמ' שם איתא "אלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן", ודייקו התוס' (ד"ה אלו): "משמע, דבקוטנן לא מהימין אפילו בדרבנן, דהא מוקי לה בגמרא בתרומה דרבנן וקשה לריב"א דאמר בפ"ק דפסחים דנאמנים על בדיקת חמץ אפי' נשים ועבדים וקטנים ופריך מידי משא אית בהו, ומשני הואיל ובדיקת חמץ דרבנן הימנוהו רבנן בדרבנן וי"ל דהתם היינו טעמא משום דבדיקת חמץ הוא בידו לכן נאמן אפילו קטן בדרבנן..." ושוב מבואר דהטעם שלא היו נאמנות לו תחומין היה דאו', משום שאינו בידו. וגם כאן יש להקשות כנ"ל, דהא לא איתחזק איסורא ?

ואכן הרמב"ן והרשב"א בחולין, וכן מהר"ם חלאווה ורבינו דוד בסוגיין כתבו, שהטעם שנשים לא היו נאמנות הוא משום שתחומין צריך דקדוק גדול, כגון לעניין קידור וכדו'. ונראה שהוצרכו לתירוץ זה משום שבאמת היה קשה להם מדוע לא אמרינן דנאמנות משום דלא איתחזק איסורא, אע"ג דאינו בידו? לכן כתבו שיש כאן סיבה מיוחדת.

ומוכיח הדברי אמת מדעת התוס', דס"ל שאף בדלא איתחזק איסורא, אשה אינה נאמנת אם לא בידה. כי אשה נאמנת רק היכא דבידה לתקנו. ויש להעיר שכן כתבו התוס' שאנן ועוד, שתירצו כתוס' שאינה נאמנת כי אינו בידה.

אך שאר הראשונים, הרמב"ן והרשב"א, כנראה חולקים ע"ז, וס"ל דנאמנת היכא דלא

איתחזק איסורא אע"פ שאינו בידה, ולכן הוצרכו להביא טעם מיוחד דתחומין צריכים דקדוק וכו'.

אלא שלפי זה קשה על הבנת הש"ך בתוס'.

נראה שהסברא מבוססת ע"ד הרא"ש בפ"ה דגיטין (סי' ה), שאדם נאמן לומר לחברו שנתנסך יינו, לא מטעם שבידו לעשות כך, שהרי אם היה מנסך היה חייב לשלם, אלא נאמנותו היא מטעם "בעלות", כמו שהזכרנו לעיל - כשם שנאמן הכותב ס"ת לומר שלא כתב האזכרות לשמן. ובגמ' ביבמות איתא, שאם בידו לתרום משלו על של חברו אפי' שלא מדעתו - ניתן לומר שתרם, וזה ודאי מטעם בעלות. וכן משמע בתוס' פ"ק דגיטין (ב ע"ב, ד"ה עד אחד [קמא]), שאשה נאמנת על השחיטה כי היה בידה ללמוד הלכותיה, וגם זה מטעם בעלות.

בשו"ת שאילת דוד (לרבי דוד פרידמן; אה"ע סי' יא סוף אות ב) כ', כשם שאדם נאמן לומר שהקדיש חפץ, ובזה הוא מחייב את חברו בקרבן מעילה, כך נאמן על רכושו לכל דבר וענין. ולפ"ז לקטן אין נאמנות של בעלות, כי אינו יכול להקדיש. וא"כ מופלא הסמוך לאיש נאמן.

אך יש להקשות על כך, דמהי"ת שנאמן גם להתיר את ממונו, הרי מההיקש אפשר רק ללמוד שנאמן לאיסור.

ולכן צ"ל כאמור לעיל, שזוהי סברא של "לא שבקת חיי", וכמ"ש רש"י ביבמות (פח ע"א, ד"ה ואמר ברי), "דאי לאו הכי אין לך אדם אוכל משל חברו ואין לך אדם סומך על בני ביתו". ובחולין (י ע"ב, ד"ה עד אחד) למד זאת רש"י מפסוק: "דכל יחיד ויחיד האמינתו תורה - וזבחת מבקרך ומצאנך, ושחט את בן הבקר, ואכלי כהנים על ידו ולא הזקיקו להעמיד עדים בדבר".

עכ"פ, בין אם דין זה הוא מסברא ובין אם הוא מפסוק, מבואר שהנאמנות באיסורין אינה מדין עדות אלא מדין בעלות, וכמו שבאים שני עדים ואומרים שפלוגי פטור מלשלם, והוא טוען שלא שילם, לא שייך לומר שהוא מעיד ע"ע ונאמן יותר מהעדים, אלא יש לו בעלות משום שהוא אומר על עצמו, ואין לזה שום תורת עדות, דאם היה מתורת עדות ודאי שהעדים היו נאמנים, דהם שניים והוא אחד.

לדברי הרא"ש, "בידו" הוא הרחבה של מושג הבעלות, והיינו שגם בעלות על אפשרות המעשה מוגדרת בעלות ונותנת נאמנות.

מעתה יש להבין, שהתוס' סוברים שאשה אמנם אינה בת-עדות באיסורין, כי אינה

שייכת בעדות, אך יש לה תורת נאמנות מדין בעלים, ובכה"ג נאמנת. ולכן, כאשר מיירי בעדות, דהיינו בדבר שאינו בידה – אין כאן בעלות, וכיוון שפסולה לעדות – אינה נאמנת. ורק כאשר בידה לתקנו, אזי נחשבת "בעלים" ונאמנת.

עפ"ז יסוד זה יש לבאר את דברי הט"ז שהובאו לעיל (סי' קכ"ו סק"ו) שכתב, שאף בשר שהוחזק באיסור, ובא אדם ומעיד שנוקר כראוי – יכול בעל הבשר להקנות לעד את הבשר, וממילא יהיה נאמן כדין בעלים. וקשה הרי במקרה זה אינו יכול לעשות כלום בבשר (כגון שהוא טחון) ובכל זאת נאמן, ומדוע? אלא לפי הנ"ל מבואר, שהנאמנות מדין בעלים אינה תלויה ב"בידו", כי עצם העובדה שהוא בעלים נותנת לו נאמנות.

האחרונים (רע"א מהדו"ק סי' קכה, ש"ש ש"ו פ"ו) הקשו על יסוד זה מהגמ' ביבמות פח, שם מבואר מדוע אדם נאמן לומר על טבל שהוא מתוקן: "האי טבל היכי דמי? אי דידיה – משום דבידו לתקנו", ולפי הנ"ל היה לה לגמ' לומר שאם הטבל שלו נאמן משום שהוא בעלים, שהרי זה היסוד של הנאמנות, ו"בידו" הוא רק הרחבה של דין בעלות! ?

יתרה מזו, כתב הרא"ש (גיטין פ"ה סי' ח) "כדאמר גבי טבל הקדש וקונמות הואיל ובידו לתקנו ולפדותו", וכנ"ל, דהו"ל למימר לפי שהוא בעלים?

ולגבי הקדש י"ל שאין מושג של בעלות, אך לגבי טבל מאי איכא למימר.

מכוח קושיות אלו, רצו האחרונים לומר שאין גדר נאמנות בבעלות, אלא הנאמנות ב"בידו" היא משום שכאשר הדבר יכול להיות מתוקן על ידו – מסתלקת חזקת האיסור. וכן כתב בשו"ת מהרי"ק (שורש עב), שכיוון שהיה בידה ללמוד הלכות שחיטה ולנקר וכו' – חזקת האיסור מסתלקת ולכן נאמנת, דהוי ע"א היכא דלא איתחזק איסורא. השערי ישר כותב שנאמנות של בעלים אמנם קיימת, אך רק בכדי לאסור ולא להתיר. וכעין זה כתב החזו"א (אה"ע סי' נט אות ז-ט).

ואחרונים אלו ודאי יחלקו על חידושו של הט"ז הנ"ל.

עכ"פ אפשר לבאר את דברי הגמ' והרא"ש הנ"ל באופן אחר. שאמנם יש נאמנות מדין בעלות, והטעם שנאמן לגבי טבל משום ש"בידו", ולא נקטו הגמ' והרא"ש משום שהוא בעלים, הוא משום שייטכן שהטבל אינו שלו, ולכן הוצרך לסברת בידו, דלולי זה לא היה נאמן.

וא"כ, אם נחזור ונבאר שיש נאמנות משום בעלים, יש ביאור בדברי התוס' כנ"ל, שאשה אינה בת עדות, אך נאמנת משום בעלים כאשר בידה לתקנו.

הדברי אמת מכריח לפ"ז, שהתוס' בעירובין הנ"ל חולקים על התוס' בריש גיטין (ב ע"ב). שבגיטין כתבו התוס' שהמקור לנאמנות ע"א באיסורין הוא מנידה, והרי בעירובין יוצא שאשה אינה כלל נאמנת מדין עדות אלא רק מדין בעלות כאשר בידה.

***

התוס' (ד"ה לאו משום) מקשים :

תימה, מאי ס"ד, דאי בחזקתו בדוק אם כן מה צריך לאמירה דהני כלל...

...ועוד פירש ר"י דס"ד דאיירי דאמרי הני לא היה בדוק ואנן בדקנו דאי חזקתו בדוק מהימני מגו דאי בעי שתקי אבל אי אין חזקתו בדוק אמאי מהימני ופריך אי הכי כל הבתים בחזקת בדוקין מיבעי ליה דממילא ידעינן דמהימני במגו.

מקשה הפמ"ג (מש"ז סי' תלז סק"ג) : יוצא מדברי התוס' שאנו מקבלים את דברי האשה שהבית לא נבדק, ודנים רק אם מאמינים להם משום מיגו דאי בעי שתקי, והרי יש חזקה שהבית בדוק – ו"איך עד אחד נאמן נגד החזקה והרוב".

בחי' ר' שמואל רוזובסקי (אות נה) מבאר כך : קו' הפמ"ג מבוססת על ההנחה, שאינם נאמנים נגד חזקה או נגד חזקה שהיא מטעם רוב. כאמור, חזקת בדוק אינה חזקה דמעיקרא אלא מטעם רוב. והש"ש (ש"ז) כותב שע"א אינו נאמן באיסורין היכא דאיכא רוב טבעי או חזקה שנובעת מטעם רוב. לדעתו, יסוד הדין שע"א אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא, משום שאין נאמנות לעד במקום שישנם כלים אחרים שהתורה נתנה להתמודד עם ספיקות. ונראה שכך הבין גם הפמ"ג, ולכן הקשה על התוס'.

אך אפשר לומר אחרת. ייתכן שהטעם שע"א אינו נאמן באיתחזק איסורא אינו משום שאינו נאמן כשיש "כלים" אחרים. אלא שהתורה האמינה לע"א רק כאשר הוא בא לברר ספיקות ולא לשנות דין. ולפ"ז יש מקום לחלק בין חזקה דמעיקרא לבין חזקה מטעם רוב. חזקה דמעיקרא היא "דין", כפי שנתבאר בשיעור הקודם, ושם לא יהיה ע"א נאמן נגד חזקה. אך חזקה הבאה מטעם רוב – ע"א נאמן לומר ההיפך, משום שאינו משנה דין, שהרי חזקה זו אינה דין אלא מציאות, והעד מעיד אחרת ובוזה נאמן.